

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Kotiseutuliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta.

Kotiseutuliiton lausunto kohdistuu keskeiseltä sisällöltään demokratiapoliittisen periaatepäätöksen linjausten kohtiin 2, 3, 5 ja 6 ja näitä kohtia täydentäviin toimenpide-ehdotuksiin. Näiltäkin osin näkökulma painottuu kansalaisyhteiskunnan tukemiseen, yhdistystoimintaan ja osallisuuteen sekä asukkaiden ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksiin. Linjauksista 1, 4 ja 7 ja niiden toimenpide-ehdotuksista todettakoon, että myös ne tukevat ja edistävät keskeisesti demokratian toimivuutta sekä kansallista ja kansainvälistä demokratian kehitystä.

Käsillä olevalla demokratiatyöllä kokonaisuudessaan on käynnistetty, huomioon ottaen nykyajan ja tulevaisuuden ennakoitavissa olevat uhkakuvat ja demokratian toimivuuden parantamistarpeet, tärkeä keskustelu- ja päätöksentekoprosessi. Kaiken kaikkiaan prosessin tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, kuten periaatepäätöksessä todetaan, pitkäjänteistä, yli hallituskausien ulottuvaa politiikkaa ja hallinnonalat ylittävää laaja-alaista yhteistyötä. Tarvetta on myös lisätä ihmisten tietoa ja riittäviä valmiuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Demokratia, oikeusvaltio sekä perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä arvopohjan, jolle suomalainen yhteiskuntajärjestys rakentuu. Tarvitaan demokraattista oikeusvaltiota ja pohjoismaista hyvinvointivaltiota puolustavaa arvokeskustelua nykyistä suuremmassa määrin.

Suomen perustuslain 1 §:n mukaan Suomi edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Säännöksestä voidaan katsoa saavan perustansa yhdenvertaisuuden periaate, taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset perusoikeudet (TSS-oikeudet), pohjoismainen hyvinvointivaltio ja demokraattinen oikeusvaltio. Niukkeneva talous, erilaiset säästö- ja tuottavuustavoitteet sekä globaalin rauhan uhat ja maahanmuuton lisääntyminen ovat viime aikoina synnyttäneet

keskustelua näistä yhteiskunnan peruspilareista. Kunnilla on selviä vaikeuksia tuottaa hyvinvointipalveluja asukkailleen. Myös demokraattisen oikeusvaltion perustan on nähty olevan vaarassa.

Yksi suurimmista huolenaiheista on, miten säilyttää demokraattisen oikeusvaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan arvoperusta ja ihanteet. Tulevaisuudessakin tarvitaan valtiota, joka suojelee heikkoja ja huono-osaisia sekä puolustaa oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Viime kädessä kyse on siitä, kuinka jokaiselle kansalaiselle voidaan turvata perustuslaissa suojatut perusturva ja ihmisarvoisen elämän välttämättömät edellytykset sekä laadukkaan oikeusturvan toteutuminen ja oikeuden saatavuus.

Yhteiskunnallista päätöksentekoa ovat kiistatta hallinneet talouteen ja sen toimivuuteen liittyvät välinearvot, joiden ylikorostuminen suhteessa itseisarvoihin, kuten yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon, turvallisuuteen, hyvinvointiin, sivistykseen ja ennen muuta oikeudenmukaisuuteen, on johtanut jonkinlaiseen arvosokeuteen ja arvojen koventumiseen. Tämän seurauksena vaarana on, että yhteiskunnan eheys rapautuu, yhteinen hyvän ja yhteinen etu hämärtyvät ja kansalaisyhteiskunnan toiminta lakkaa. Liiksi välinearvoihin huomionsa kiinnittävä poliittinen toimintatapa on selvästi tullut tiensä päähän ja johtaa vain madaltuviin äänestyslukuihin, ihmisten vieraantumiseen yhteiskunnallisesta toiminnasta ja demokratian kaventumiseen. Syntyy myös oikeudenmukaisuuden vajetta yhteiskunnassa.

Tässä tilanteessa yhteiskunnan kaikilla tasoilla olisi havahduttava syvälliseen keskusteluun arvoista ja moraalista. Kysymys oikeudenmukaisuudesta tulee kipeimmin esiin niukkuuden vallitessa. Vaihtoehtojen vähentyessä on usein tehtävä pitkällekin meneviä valintoja, jotka saattavat kourasta syvältä oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Oikeudenmukaisuus kuuluu eettisen ja moraalisen keskustelun ydinalueelle. Päätöksenteossa tulisi aina näkyä kaiken oikeudenmukaisen toiminnan keskipiste: IHMINEN. Pohjan arvokeskustelulle antavat perustuslakiin sisältyvät perusoikeudet ja niiden taustalla olevat kansainväliset ihmisoikeudet. Nuo oikeudet ovat yleisiä, jokaiselle yksilölle kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, joihin on lukittu tärkeä osa yhteiskunnan perusarvoja myös demokraattisen oikeusvaltion kannalta.

Demokratiapoliittisen periaatepäätöksen linjauksilla ja niitä täydentävillä toimenpide-ehdotuksilla pyritään juuri hakemaan ratkaisuja demokraattisen oikeusvaltion perustaa vaarantaviin uhkiin ja tavoitellaan toimivaa demokratiaa, monipuolisia osallistumismahdollisuuksia ja -taitoja, rakentavaa keskustelukulttuuria, aktiivista ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa sekä avointa ja vuorovaikutteista hallintoa. Yhteisellä demokratiapolitiikalla pyritään edistämään sitä, että ihmisten poliittiset ja kansalaisoikeudet toteutuvat Suomessa yhdenvertaisesti, eikä ketään jätetä yhteiskunnan ulkopuolelle. Tavoitteena on, että Suomi kuuluu jatkossakin maailman demokraattisimpien maiden joukkoon. Näitä kunnianhimoisia tavoitteita Suomen Kotisetutuliitto pitää erittäin tärkeinä nyt ja tulevaisuudessa.

Suomen Kotiseutuliitto järjesti Sitran kutsusta demokratian puolustusdialogin, erätaukokeskustelun 9.6.2022. Keskustelun aiheena oli demokratia ja kotiseututyö. Miten kotiseututyö voi vahvistaa demokratiaa meillä ja muualla? Lausunnossa tuodaan esiin myös tässä keskustelussa esiin nousseita näkökohtia.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Kotiseutu- ja kulttuuriperintötyö luovat monipuolisia osallistumismahdollisuuksia ja toimivat kansalaisyhteiskunnan tukena toimivan demokratian parantamiseksi. Ylisukupolvinen, moniammatillinen yhteisöllisyys ja verkostoituminen kotiseutu- ja perinnetyössä kasvattavat ihmisten henkistä hyvinvointia, osallisuutta ja onnistumisen tunnetta.

Kulttuurihistorian kansallinen ja monikansallinen vaaliminen vahvistavat identiteettiä ja kansallista itsetuntoa sekä lisäävät yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, kun erilaisuus ymmärretään voimavarana. Erityisesti tällä näkökohdalla on merkitystä lisääntyvässä maahanmuutossa.

Talkoo- ja vapaaehtoistyöllä luodaan sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä, yhteisvastuuta ja luottamusta ihmisten välillä. (Kotiseutu)yhdistykset voivat edistää osallisuusjärjestelmiä ja yhdenvertaisia osallistumisen mahdollisuuksia kaikille alueensa ihmisille. Kehittämällä digitaalista osallistumista ja verkkodemokratiapalveluja (kotiseutu)yhdistykset voivat parantaa kaiken ikäisten, erityisesti nuorten, kiinnostusta sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Demokratiakasvatus ja jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista. Kotiseutu- ja kulttuuriperintötoimijat voivat toimia esimerkkeinä ja malleina kestävän kehityksen teemoihin liittyen. Kotiseutumuseot ovat perinteen ja kulttuurin osallistavia elämys- ja kohtaamispaikkoja, joissa vapaaehtoistyössä toimii moniammatillisia ja monipuolisia yhteiskunnallisia toimijoita ja palvelujen tuottajia.

Kansanterveysjärjestöjen ohella kulttuurijärjestöt tulee kiinnittää hyvinvointialueiden organisatorisiin rakenteisiin. Kotiseutu- ja perinnetyötä tekevillä paikallismuseoilla on paljon annettavaa kaikille koulutusasteille, perusopetuksesta ammatilliseen opetukseen ja korkeakoulutukseen. Ne voivat toimia opetussuunnitelmien mukaisina oppimis- ja kehittämisympäristöinä.

Demokratia-, perus- ja ihmisoikeuskysymykset sekä digitaalisuuden ja kansainvälisyyden lisääntyminen muuttuneessa maailmantilanteessa edellyttävät jatkuvan oppimisen mahdollistamista myös kotiseutu- ja perinnetyössä. Keskeistä on museoiden tukeminen työtapojen ja toimintojen uudistamisessa. Tässä työssä koulutus- ja kehittämispalvelujen rooli korostuu. Kotiseutuliitto pitää tärkeänä valtakunnallisen demokratia- ja perus- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittämistä.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Suomen Kotiseutuliitto ja sen jäsenyhteisöt pyrkivät parantamaan yhteiskunnallista keskustelukulttuuria ja dialogisuutta. Kotiseututyö on moniammatillista ja parhaimmillaan monikansallista vapaaehtoistyötä, jonka avulla kansalaisjärjestöissä voidaan rakentaa yhteiskunnallista keskustelukulttuuria ja saada aikaan tuottavaa toimintaa. Kotiseutuyhdistykset voivat parhaimmillaan olla rakentavia, moniarvoisia ja syrjimättömiä sekä eri väestöryhmien osallistumisen mahdollistavia pienois-yhteiskuntia. Kotiseutu kuuluu kaikille: erilaisista taustoista

tuleville ja eri-ikäisille, vanhoille ja uusille asukkaille, vähemmistöille ja enemmistöille, maassa- ja maahanmuuttajille.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Suomen Kotiseutuliitto ja sen alueelliset ja paikalliset jäsenyhteisöt toimivat aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi ja elinvoimaisen, demokraattisen kansalaisyhteiskunnan ylläpitämiseksi. Kansalaistoiminnan kehittämisessä ja palvelujen tuottamisessa tarvitaan ennakoitavaa ja vakaata rahoitusta, kekseliästä varainhankintaa sekä osaamista varainhankintainnovaatioiden toteuttamisessa.

Vapaaehtoistoiminnassa opitun tunnistaminen ja tunnustaminen on tärkeää paitsi elinikäisen oppimisen, myös lasten ja nuorten formaalin kouluttautumisen kannalta. Vapaaehtoistoiminnan oppimisympäristöt ja sen tarjoamat sisällöt harjoitteluineen ja kehittämistehtävineen tulisi huomioida paremmin opetussuunnitelmissa. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten tukemisessa ja edistämässä tulisi kulttuurilaitosten, muun muassa museoiden roolia ja toimintaa vahvistaa kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa. Kotiseutu- ja kulttuuriperintötyö tulisi nostaa kestävän yhteiskuntakehityksen keskiöön.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*

- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Vanhatalo Riitta
Suomen Kotiseutuliitto